

XXXI. redovito savjetovanje: Aktualnosti kaznenog prava u svjetlu odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske

Martinović, Igor

Source / Izvornik: Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 2019, 26, 231 - 249

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:964976>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

PRAVNI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Dr. sc. Igor Martinović*

**XXXI. REDOVITO SAVJETOVANJE:
AKTUALNOSTI KAZNENOG PRAVA
U SVJETLU ODLUKA USTAVNOG SUDA
REPUBLIKE HRVATSKE
Opatija, 6. do 8. prosinca 2018.**

1. OTVARANJE SAVJETOVANJA

U Opatiji je od 6. do 8. prosinca 2018. održano XXXI. redovito savjetovanje Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu pod nazivom *Aktualnosti kaznenog prava u svjetlu odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske*. Savjetovanje je otvorila prof. dr. sc. Zlata Đurđević, predsjednica Udruženja i predstojnica Katedre za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu. Nakon što je pozdravila brojne prisutne kaznenopravne stručnjake, u uvodnoj je riječi naglasila da je Ustavni sud u posljednjih deset godina započeo intenzivno raditi na konstitucionalizaciji kaznenopravnog područja, pri čemu je istaknula znamenitu odluku iz 2012. godine kojom je naložio zakonodavcu donošenje temeljito izmijenjenog Zakona o kaznenom postupku, kao i niz važnih odluka u vezi s istražnim zatvorom, zabranom dvostrukog suđenja, pravom na obrazloženje odluka u kaznenom postupku, pravom na branitelja itd. S obzirom na to predsjednica Udruženja je ustvrdila da je Ustavni sud na putu da u svojoj regulatornoj djelatnosti u području kaznenog pravosuđa pretekne Europski sud za ljudska prava. Time je Ustavni sud preuzeo funkciju koja mu pripada po Ustavu, dok je Europskom sudu za ljudska prava prepuštena supsidijarna uloga u zaštiti konvencijskih prava. S obzirom na velik broj odluka Ustavnog suda u kaznenopravnom području, njihovu dostupnost i značaj, prema ocjeni predsjednice, logičan je korak bio, nakon dva uzastopna savjetovanja posvećena judikaturi Europskog suda za ljudska prava, posvetiti redovito savjetovanje Udruženja odlukama Ustavnog suda. Osvrnuvši se na redosljed izlaganja na savjetovanju, profesorica Đurđević je naglasila da je odlukama Ustavnog suda izričito posvećena prva sekcija, s time da su ustavnopravni aspekti obrađeni i u brojnim drugim referatima, nakon čega je pozvala sve prisutne na sudjelo-

* Dr. sc. Igor Martinović, docent na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

vanje u okruglom stolu vezanom za odnos medija i kaznenog pravosuđa. Kao novost u odnosu na prethodna savjetovanja istaknula je predstavljanja znanstveno-istraživačkih projekata koji povezuju teoriju i praksu, a čiji je broj sve veći nakon ulaska u Europsku uniju. Predsjednica Udruženja potom je napomenula da je, s ciljem izbora tema referata, Upravni odbor Udruženja u veljači 2018. uputio javni poziv svim članovima Udruženja, kao i sudovima, državnim odvjetništvima, Hrvatskoj odvjetničkoj komori i Policijskoj akademiji da predlože Upravnom odboru teme koje bi željeli izlagati, kao i teme koje smatraju vrijednima obrade i rasprave, s naglaskom na probleme koji se pojavljuju u praksi. Odaziv na taj poziv bio je vrlo visok. U završnom dijelu uvodnog govora predsjednica je zahvalila institucijama koje podupiru rad Udruženja i svim sudionicima savjetovanja.

2. IZLAGANJA PRVOG DANA

Prvo izlaganje održala je odvjetnička vježbenica **Maja Međugorac**, u ime odvjetnice Višnje Drenški Lasan, koja je bila spriječena prisustvovati savjetovanju, a koja je pripremila referat na temu *Obnova kaznenog postupka de lege lata i analiza odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske donesenih u povodu ustavnih tužbi nakon obnove kaznenih postupaka na osnovi konačne presude Europskog suda za ljudska prava*. Uvodno je istaknula da su za ustavnom tužbom posezali oni okrivljenici kojima su sudovi odbijali ili odbacivali zahtjeve za obnovu kaznenog postupka, pri čemu je na razvoj prakse Ustavnog suda značajno utjecala judikatura Europskog suda za ljudska prava, koji zahtijeva od država poduzimanje općih i pojedinačnih mjera radi otklanjanja povrede, s time da se u segmentu pojedinačnih mjera obnova postupka pojavljuje kao mehanizam kojim se postupak vraća u stadij prije negoli je povreda počinjena. Upozorivši na važnost odluke u predmetu Vanjak (U-III-3304/2011), izlagačica je pojasnila da je Ustavni sud, utvrdivši povredu čl. 29. Ustava, odnosno čl. 6. Konvencije, usvojio ustavnu tužbu zbog propuštanja sudova da izvrše konačnu i obvezujuću presudu Europskog suda za ljudska prava, pri čemu je ukinuo presudu Upravnog suda Republike Hrvatske i rješenje Ministarstva unutarnjih poslova te vratio predmet na ponovni postupak Ministarstvu unutarnjih poslova – Odsjeku prvostupanjskog disciplinskog sudovanja. To je učinjeno jer je Upravni sud Republike Hrvatske zauzeo stav, odnosno potvrdio stav upravnih tijela, da presuda Europskog suda za ljudska prava nije sama po sebi nova činjenica niti dokaz osnovom kojeg bi se dopustila obnova postupka, zbog čega je odbacio podnositeljev zahtjev za obnovu. Međutim Ustavni je sud smatrao da se o tom zahtjevu moralo meritorno odlučivati, odnosno da ga je valjalo prihvatiti ili odbiti, a ne odbaciti. Naime presuda Europskog suda za ljudska prava uvijek je „nova činjenica“. Sljedeći ustavnosudski predmeti koje je referentica

analizirala bili su Mađer (U-III-334/2013) i Gregačević (U-III-2306/2013). U predmetu Mađer Ustavni se sud bavio rokom za podnošenje zahtjeva za obnovu postupka te je ocijenio da je taj rok stvar domaćeg prava i da ni Konvencija ni praksa Europskog suda za ljudska prava ne priječe državama potpisnicama propisivanje rokova za podnošenje takvih zahtjeva. No ustavna je tužba ipak usvojena jer je Ustavni sud zauzeo stajalište da je podnositelju uskraćeno pravo na djelotvorno pravno sredstvo s obzirom na to da su odluke redovnih sudova bile nedovoljno obrazložene i arbitrarne, pri čemu je osobito naglašeno da sudovi nisu utvrdili okolnosti vezane za dan nastupa konačnosti presude Europskog suda za ljudska prava, kao i da je propušteno utvrditi okolnosti vezane za obavještanje podnositelja, tj. za dostavu presude Europskog suda za ljudska prava. Što se tiče predmeta Gregačević, gđa Međugorac usmjerila je pozornost na okolnost da je podnositelj zahtjeva za obnovu postupka osporavao primjenu ZKP/08 umjesto ZKP/97 s obzirom na to da je kazneni postupak pokrenut i da su pravni lijekovi podneseni prije stupanja na snagu ZKP/08, a temeljem koje okolnosti je njegov zahtjev odbačen od strane prvostupanjskog suda, da bi potom njegova žalba protiv te odluke bila odbijena. Ustavni je sud u ovom slučaju primijenio standarde izgrađene u odluci U-III-334/2013 te je utvrdio da je podnositelj u nacionalnom sustavu imao osigurano pravno sredstvo poslije presude Europskog suda za ljudska prava, ali je pravni lijek u konkretnom slučaju podbacio zbog nedostatnog obrazloženja o razlogu primjene ZKP/08, kao i zbog okolnosti da nije bilo vidljivo na koji je način podnositelj obaviješten o danu kojim je nastupila konačnost presude Europskog suda za ljudska prava. U predmetu Šebalj (U-III-6118/2013) Ustavni je sud odbio ustavnu tužbu i prihvatio argumentaciju redovnih sudova jer ne stoji podnositeljev navod da mu se ponovno sudilo na temelju nezakonitog dokaza. U predmetu Dragojević (U-III-5081/2016) podnositelj je temeljem odluke Europskog suda za ljudska prava zatražio obnovu postupku, no njegov je zahtjev odbijen od strane redovnih sudova, a odbijena je i ustavna tužba. Pritom je Ustavni sud imao u vidu da nije utvrđena povreda čl. 6. Konvencije, kao i da Europski sud za ljudska prava nije sugerirao obnovu kaznenog postupka kao pojedinačnu mjeru, nego je odredio pravičnu odštetu. Odlukom u predmetu Džinić (U-III-1816/2017) odbijena je ustavna tužba nakon što su zahtjev za obnovu postupka odbili redovni sudovi u slučaju u kojem je Europski sud za ljudska prava utvrdio povredu prava vlasništva iz čl. 1. Protokola 1. uz Konvenciju. Redovni su sudovi odbili zahtjev za obnovu s argumentom da se povreda konvencijskoga prava odnosi na postupanje sukladno tadašnjem ZOPOIK-u, što nije okolnost koja može biti osnova za obnovu kaznenog postupka. Ustavni je sud ponovio da se glede samog postupka obnove ne primjenjuje čl. 6. Konvencije te je ocijenio da nije osnovan prigovor nepostojanja djelotvornog pravnog sredstva, a imajući u vidu da su redovni sudovi dali ozbiljne, relevantne i dostatne razloge, zbog čega njihove odluke nisu arbitrarne. U zaključku je referentica naglasila važnost

interpretativne uloge Ustavnog suda u postupku izvršenja odluka Europskog suda za ljudska prava, kao i potrebu za edukacijom stručne javnosti s ciljem doprinosa vladavini prava.

Drugo izlaganje održao je **prof. dr. sc. Ivo Josipović**, redoviti profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu, s naslovom *Zastara u predmetima ratnog profiterstva i kriminala u pretvorbi i privatizaciji i kontroverze nakon odluke Ustavnog suda u predmetu Hypo*. Referent je ocijenio da se ne radi o predmetu *sub judice*, već da odluka Ustavnog suda ima načelno značenje. Naglasio je da je promjena Ustava u vezi s nezastarijevanjem bila rezultat konsenzusa šireg kruga političkih aktera („koalicije poštenih ljudi iz svih stranaka“). Postavio je i pitanje opravdanosti provedbe privatizacije u doba rata napominjući da je imala katastrofalan rezultat, uz veliku materijalnu štetu i gubitak radnih mjesta. Prema nalazu Državne revizije, u 95 % pretvorbe i privatizacije bilo je pogrešaka. S obzirom na to profesor Josipović iznio je ocjenu da izmjena Ustava nije bila ekshibicija jer bi bez nje cijeli taj proces pao u zastaru. Pretvorbu i privatizaciju ocijenio je organiziranim kriminalom više razine. U samoj ustavnoj odredbi ima nekih „upitnika“, npr. što je to ratno profiterstvo i koje su vremenske granice ratnog stanja; na neka od tih pitanja Ustavni sud odgovorio je na prihvatljiv način, no u pojedinim je slučajevima dao tumačenje koje je protivno svrsi izmjene Ustava. Ustavotvorac je htio da se odredba o nezastarijevanju odnosi i na slučajeve u kojima je već nastupila zastara, pa je Ustavni sud, smatra referent, prekršio Ustav jer ga nije tumačio, nego ga je faktički mijenjao, na što nije ovlašten. Zastara je, prema njegovu stajalištu, procesna kategorija, zbog čega za nju vrijedi pravilo *locus regit actum*, što potvrđuju odluke najuglednijih europskih sudišta, no te je odluke Ustavni sud pogrešno tumačio, fabricirajući pritom izvore. Izlagač je analizirao pojedine odluke tih sudova (npr. odluku Europskog suda za ljudska prava u predmetu Coëme i drugi protiv Belgije) prema kojima se zastarni rokovi smiju produžiti, zbog čega se na zastaru ne odnosi zabrana retroaktivnosti. Ti se slučajevi, doduše, odnose na slučajeve kada zastara još nije bila nastupila, no europska sudišta ne tvrde da se produljenje ne može primijeniti i kada zastara jest nastupila, pa to nije argument u prilog stajalištu Ustavnog suda. U komparativnom su pravu rješenja različita, pa postoje zemlje koje su dopuštale ponovnu uspostavu kažnjivosti i neke koje nisu. Naš ustavotvorac pripada u one koji su to dopustili, no to Ustavni sud nije poštivao. Ustavni se sud, nadalje, nije osvrnuo na kontekst „tranzicijskog društva“, pri čemu je referent upozorio na stajališta nekih autora da bi teška gospodarska kaznena djela počinjena tijekom rata trebala čak predstavljati zločin protiv čovječnosti. Izlagač zatim kritizira stajalište Ustavnog suda, koji smatra svojom dužnošću da se ne osvrće na stajališta domaćih autora o tome je li zastara procesni ili materijalni institut. Termin „nerazmjerna imovinska korist“, koji koristi Zakon o nezastarijevanju, Ustavni sud pak nije posebno razmatrao, nego je davanje sadržaja tom pojmu ostavio

redovnim sudovima. S obzirom na sadržaj odluke Ustavnog suda, izlagač smatra da bi bilo dosljedno da je taj sud po službenoj dužnosti otvorio postupak ocjene ustavnosti Zakona o nezastarijevanju i da je čl. 1. tog zakona proglasio neustavnim. Uslijedio je kritički osvrt na stav Ustavnog suda da ustavna norma ne smije proizvoditi neustavne učinke, koji je, prema mišljenju referenta, neobjašnjiv i ne predstavlja valjan argument. Zaključno je profesor Josipović izrazio mišljenje da je Ustavni sud *de facto* promijenio Ustav i osvrnuo se na moguće buduće učinke te odluke smatrajući da je upitno koliko se nešto što je u njezinu obrazloženju, a ne u izreci, može tretirati kao obvezujuće za redovne sudove u budućim predmetima.

Treće izlaganje održala je prof. dr. sc. **Zlata Đurđević**, redovita profesorica i predstojnica Katedre za kazneno procesno pravo u Zagrebu, s naslovom *Nedostatni i irelevantni ustavni razlozi za ukidanje kaznenih presuda po ustavnoj tužbi bivšeg predsjednika Vlade RH u predmetu „INA MOL“ (odluka Ustavnog suda RH U-III-4149/2014)*. Referentica je ukratko izložila tijekom kaznenog postupka u navedenom predmetu i naglasila da je istraga provedena zbog počinjenja kaznenih djela zloporabe položaja i ovlasti te primanja mita, da bi naposljetku optužnica bila podignuta samo zbog kaznenog djela primanja mita. Prvostupanjska i drugostupanjska odluka bile su osuđujuće, no Ustavni je sud ukinuo te presude i vratio predmet INA MOL na ponovno suđenje pred prvostupanjski sud. Pritom je, u kontekstu odluke Ustavnog suda, izlagačica istaknula da je primanje mita *delictum proprium* i formalno kazneno djelo, a u konkretnom slučaju riječ je o pravom pasivnom podmićivanju (radnji koju počinitelj ne bi smio obaviti). Prva povreda koju je utvrdio Ustavni sud odnosi se na pravo na pravnu utvrđenost kaznenog djela i kazne (načelo zakonitosti) s obzirom da nije obrazloženo zašto je predsjednik Vlade službena osoba. Druga je povreda povreda načela zakonitosti, također u kontekstu prava na pravnu utvrđenost kaznenog djela, uslijed podvođenja predsjednika političke stranke pod pojam službene osobe. Treća povreda odnosi se na pravo na pravičan postupak, do koje je, prema stavu Ustavnog suda, došlo zato što je kazneni sud utvrđivao štetnost ugovora za interese RH, što Ustavni sud smatra nedopuštenom metodom dokazivanja. Što se tiče prve povrede, Ustavni sud smatra da se svojstvo službene osobe moralo nedvojbeno utvrditi na temelju provedenog dokaznog postupka, odnosno da se to ne može smatrati samorazumljivim. Prema stanovištu profesorice Đurđević, iz odluke Ustavnog suda uopće nije jasno koje je ustavno pravo time povrijeđeno; u sažetku odluke navodi se povreda čl. 29. st. 1. Ustava (pravo na pravičan postupak), no u odluci se to, u kontekstu prve povrede, ne navodi. Ondje se spominje povreda prava na obrazloženu sudsku odluku, no Ustavni sud nije uzeo u obzir da to pravo nije samostalno, nego je vezano za pravo na pravičan postupak. Da bi pak pravo na pravičan postupak bilo povrijeđeno, moraju postojati još brojni drugi elementi, koje Ustavni sud, tvrdi izlagačica, nije obrazlagao. Kada je riječ o tumačenju pojma službene

osobe iz čl. 89. st. 3. KZ/97, Ustavni je sud, prema mišljenju referentice, pogrešno odredio mjerodavni dio te zakonske odredbe. Apsurdno je, smatra profesorica Đurđević, tumačenje Ustavnog suda da se predsjednik Vlade ne može podvesti ni pod jednu skupinu dužnosnika navedenih u tom članku, a koje polazi od teze da u čl. 89. st. 3. KZ/97 ne postoji generički pojam državnog dužnosnika, nego taj pojam postoji samo u KZ/11. Profesorica pritom upozorava na sadržaj Zakona o obvezama i pravima državnih dužnosnika, koji predsjednika Vlade izrijekom svrstava u državne dužnosnike. Stoga navodi kako se ne može reći da je zakonodavac u čl. 87. st. 3. KZ/97 previdio uvrstiti najviše državne dužnosnike. Nadalje, načelo zakonitosti odnosi se na kazneno djelo i kazne, a ne na odredbu o značenju zakonskih izraza; primijeni li kazneni sud na ispravan način neki od izraza koji se u okviru te odredbe definiraju (npr. dijete, motorno vozilo), on se na te odredbe ne mora pozivati u obrazloženju kada je riječ o notornim činjenicama (činjenicama koje ne treba dokazivati). Izlagačica, nadalje, smatra protivnim načelu zakonitosti tezu Ustavnog suda da se biće kaznenog djela može nadopuniti normama međunarodnih ugovora, u konkretnom slučaju odredbama Konvencije Ujedinjenih naroda o suzbijanju korupcije. U nastavku izlaganja o prvoj povredi koju je utvrdio Ustavni sud problematizira se pitanje bi li povreda prava na obrazloženu sudsku odluku u konkretnom slučaju uopće mogla predstavljati povredu prava na pravičan postupak kad se ima u vidu da se pri ocjeni je li povrijeđeno pravo na pravičan postupak (osim u slučaju torture) sagledava pravičnost postupka kao cjeline (radi li se o povredi koja je odlučna za ishod postupka itd.), a ne samo pitanje je li povrijeđen pojedini element postupka. Što se tiče druge povrede koju je utvrdio Ustavni sud, referentica je upozorila na to da okolnost da je počinitelj bio predsjednik političke stranke u ukinutim presudama nije bila spomenuta u kontekstu podvođenja predsjednika političke stranke pod pojam službene osobe, nego u kontekstu obrazlaganja mehanizama utjecaja i upornosti počinitelja u počinjenju djela. Načelo zakonitosti, naglašava referentica, odnosi se na pravna pitanja, a ne na činjenična pitanja, kao što je pitanje je li sud pogrešno uvrstio indicij u činjenični opis djela. Treću povredu utvrđenu od strane Ustavnog suda, prema kojoj je kazneni sud utvrđenje štetnosti ugovora za interese RH nedopušteno iskoristio kao dokaz u postupku, izlagačica također smatra spornom, što argumentira time da je sud činjenicu štetnosti ugovora utvrđivao u kontekstu pitanja je li počinitelj poduzeo radnju koju nije smio obaviti, što se pak moralo utvrditi jer je riječ o obilježju kaznenog djela, pa to utvrđenje ne predstavlja „višak“. To je utvrđenje relevantno i u kontekstu motiva, što je kazneni sud izričito naglasio. Na taj je način, ističe profesorica Đurđević, Ustavni sud uveo posebnu pravnu pretpostavku koja bi se odnosila samo na predsjednika i članove Vlade, prema kojoj za te osobe sud ne smije utvrđivati štetnost ugovora. Navodi da je takva dokazna zabrana protivna jednakosti građana. Utvrđivanjem činjenica u kaznenom postupku, smatra profesorica, ne

ulazi se u ingerencije drugih grana vlasti u smislu ustavne odredbe o trodiobi vlasti, zbog čega u ukinutim presudama ne dolazi do miješanja političke i kaznene odgovornosti predsjednika Vlade. Na samom kraju izlaganja referentica je rekapitulirala nepravilnosti koje, prema njezinu mišljenju, sadržava sporna odluka Ustavnog suda.

Četvrto izlaganje održala je **prof. dr. sc. Ksenija Turković**, sutkinja Europskog suda za ljudska prava, s temom *Suradnja između nacionalnih sudova i Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na kazneno pravo (Protokoli EKLJP br. 15 i 16)*. Izlagačica je uvodno izrazila zadovoljstvo temom ovogodišnjeg savjetovanja te je naglasila da je pri odabiru svoje teme intenzivno razmišljala o tome što je u tom kontekstu aktualno. Istaknula je važnost dijaloga i suradnje između sudaca Ustavnog suda, sudaca, državnih odvjetnika, profesora i svih ostalih u cilju napretka kaznenog prava. Kao pozitivan primjer istaknula je nastojanje Europskog suda za ljudska prava da uspostavi kontakt sa svima koji su involvirani u rad tog suda. Pojašnjavajući sadržaj i važnost Protokola br. 15, profesorica Turković naglasila je da njime dolazi do nadopune preambule Konvencije na način da se izričito proklamira načelo supsidijarnosti, što predstavlja prekretnicu u daljnjem radu Suda. To načelo samo po sebi nije novo jer je sloboda procjene država ugovornica pri osiguranju provođenja konvencijskih prava i sloboda postojala i prije, ali je Sud na načelu supsidijarnosti u posljednje vrijeme započeo rigorozno inzistirati. Sud je 2012. imao 180 tisuća neriješenih slučajeva i države su se s pravom zbog toga bunile jer je Sud sudio državama, a sam je činio istu pogrešku; još je važnije, smatra referentica, to što je Sud, prema mišljenju pojedinih država, postao prejak i počeo suviše zadirati u suverenitet država. U novije vrijeme Sud više nema primarnu odgovornost za implementaciju Konvencije, nego je ta odgovornost podijeljena s državama. Rasprave o ulozi Suda i njegovu odnosu s nacionalnim sudovima okrunjene su Kopenhaškom deklaracijom, koja je naglasila potrebu za uspostavom jačeg, strukturiranog dijaloga u kontekstu podijeljene odgovornosti Suda i nacionalnih sudova. Sve je to dovelo i do znatnog smanjenja broja neriješenih slučajeva pred Europskim sudom za ljudska prava. Vrlo je važno, istaknula je profesorica Turković, da nacionalni sudovi preuzmu svoju ulogu u implementaciji Konvencije jer Europski sud za ljudska prava to ne može učiniti sam, što znači da bi podijeljena nadležnost trebala dovesti do bržeg, jednostavnijeg i efikasnijeg postupanja. Naglasila je i da supsidijarnost ne znači da se ljudska prava mogu zaboraviti, nego da se njihova zaštita mora ostvariti i na drugoj razini. Izlagačica je izrazila mišljenje da RH u kontekstu zaštite ljudskih prava napreduje na svim razinama, od Ustavnog suda, redovnih sudova itd. Način na koji se provodi supsidijarnost ovisi i tome hoće li se Konvencija smatrati izvorom prava nižim, jednakim ili višim od Ustava i zakona, o ulozi parlamenta u ustroju vlasti, o nadležnostima Ustavnog suda, o odnosu redovnih sudova i Ustavnog suda itd. Izlagačica je međutim kritički

primijetila i da niži sudovi rijetko primjenjuju Konvenciju, premda bi to morali činiti jer Konvenciji treba dati prednost pred zakonom ako je zakon s njome u suprotnosti. Pri tumačenju normi nacionalni sudovi trebaju imati u vidu da Europski sud za ljudska prava primjenjuje svoje standarde tumačenja na sve države, pa je potrebno pratiti praksu Suda i kada je za povredu Konvencije osuđena neka druga država, a ne RH. Završno je profesorica Turković naglasila da Sud još uvijek rijetko predlaže državama što bi konkretno trebale učiniti da provedu presudu Suda, tj. da otklone povredu Konvencije, no i da za takvim sugestijama Sud poseže sve češće.

U večernjim satima održan je okrugli stol s temom *Mediji i kazneno pravosuđe: konstruktivni i destruktivni utjecaj četvrte vlasti*. U raspravi su sudjevali prof. dr. sc. Ksenija Turković, sutkinja Europskog suda za ljudska prava; prof. dr. sc. Zlata Đurđević, redovita profesorica Pravnog fakulteta u Zagrebu; Ivan Turudić, predsjednik Županijskog suda u Zagrebu; Nataša Đurović, zamjenica ravnateljice USKOK-a; Anto Nobilo, odvjetnik i Ana-Raić Knežević, novinarka.

3. IZLAGANJA DRUGOG DANA – JUTARNJA SESIJA

Prvo izlaganje drugoga dana savjetovanja održala je **doc. dr. sc. Marta Dragičević Prtenjača** s Pravnog fakulteta u Zagrebu izlažući članak koji je izradila u koautorstvu s prof. dr. sc. Davorom Derenčinovićem pod naslovom *Agent provokator i institut prikrivenog istražitelja*. Izlagačica je uvodno istaknula da je riječ o kontroverznoj temi, koja objedinjuje materijalnoppravne i procesnoppravne sadržaje. Navela je da je pri izboru teme autorima naročito interesantno pitanje bilo predstavlja li svojstvo agenta provokatora razlog isključenja protupravnosti, pri čemu je važno bilo ustanoviti razliku između simuliranih i „pravih“ kaznenih djela (npr. simuliranog i pravog davanja mita). Osobito bitnim pokazalo se pitanje poticanja na kazneno djelo kako s aspekta samog agenta provokatora tako i s aspekta potaknutoga, kao i pitanje odgovornosti agenta provokatora koji doista ostvari obilježja kaznenog djela, npr. u okviru „duboke infiltracije“. Referentica je pojasnila da se danas u hrvatskom zakonodavstvu ne koristi pojam agenta provokatora, nego ZKP razlikuje pojmove prikrivenog istražitelja (policijskog službenika) i pouzdanika (građanina). Shvaćanje praktičara jest da je uporaba prikrivenih istražitelja *ultima ratio*, tj. da dolazi u obzir kada nijedna druga posebna dokazna radnja ne bi polučila učinak. Problem je što prikriveni istražitelji ne prolaze posebne edukacije, zbog čega se u praksi susreću s problemima. U nalogu se ne navode radnje, čak ni primjerično, koje bi prikriveni istražitelj mogao poduzimati, što bi bilo korisno imajući u vidu da u kriminalnom miljeu vrijede posebna pravila ponašanja. U nastavku izlaganja bilo je riječi o poticanju, pa je tako naglašeno

da svako poticanje podrazumijeva stvaranje odluke kod drugog, ali i da poticateljske radnje mogu biti vrlo različite, pri čemu dolaze u obzir i razne nekonvencionalne radnje. Kod osobe koja potiče mora postojati dvostruka namjera: ona mora imati namjeru samog poticanja, ali i namjeru da poticani počini kazneno djelo. Takvo je poticanje izričito zabranjeno ZKP-om, pri čemu je izlagačica upozorila i na praksu Europskog suda za ljudska prava u kontekstu instituta klopke (*entrapment*), npr. u slučaju Ramanauskas protiv Litve i Matanović protiv Hrvatske. Kada usprkos svemu dođe do kršenja zakonskih uvjeta od strane prikrivenog istražitelja, najvjerojatnija je sankcija da će takav dokaz biti izdvojen iz spisa, a mala je vjerojatnost da će i sam prikriveni istražitelj biti optužen. Kako je naglasila referentica, u slučaju da prikriveni istražitelj počini kazneno djelo kako bi održao svoju krinku postoji i mogućnost primjene instituta krajnje nužde, pri čemu bi se moralo vagati zlo koje je prijetilo (raskrinkavanje koje bi rezultiralo osvetom prema prikrivenom istražitelju) i zlo koje je nastupilo (počinjenje kaznenog djela). Druga je situacija počinjenje kaznenog djela od strane prikrivenog istražitelja kako bi spriječio da okrivljenik počini kazneno djelo, što bi se također pod određenim uvjetima moglo podvesti pod krajnju nuždu. Zaključno, docentica Dragičević Prtenjača predlaže da se, u kontekstu djelatnosti prikrivenih istražitelja, razmisli o unošenju odredbe o vaganju interesa u domaće procesno zakonodavstvo, a po uzoru na pojedina komparativna zakonodavstva.

Drugo izlaganje održali su **doc. dr. sc. Sunčana Roksandić Vidlička** s Pravnog fakulteta u Zagrebu i **Krešimir Mamić**, voditelj Službe terorizma pri Ravnateljstvu policije RH, s temom *Zlouporaba interneta u javnom poticanju na nasilje i mržnju te širenju lažnih vijesti: potreba transplantiranja njemačkog Zakona o jačanju provedbe Kaznenog zakona na društvenim mrežama?* Docentica Roksandić Vidlička osvrnula se na početku izlaganja na pitanje što je uopće sloboda izražavanja, koja je uloga društvenih mreža i kakvo je europsko zakonodavstvo u tom području. Naglasila je da se u današnje vrijeme kao osobit izazov pojavljuje problem lažnih vijesti (*fake news*), koji je oslikala primjerima iz svjetske politike, a koji dodatno povećava aktualnost ove cjelokupne tematike. Na tome se pokazuje da je internet omogućio slobodu izražavanja kao nikada prije, s čime je narasla i potreba da se to područje kaznenopravno uredi na odgovarajući način. Pritom je temeljno načelo da prava koja su zaštićena *offline* moraju biti zaštićena i *online*. Odgovornost samih društvenih mreža ovisit će o tome koju točnu uslugu davatelj sadržaja pruža i koliku kontrolu ima nad sadržajem konkretne stranice. Referentica se zatim osvrnula na njemački Zakon o jačanju provedbe zakona na društvenim mrežama, koji je jedan od prvih propisa usmjeren na reguliranje odgovornosti samih društvenih mreža. U tom se zakonu navodi pod kojim uvjetima društvene mreže moraju reagirati u slučaju počinjenja taksativno navedenih kaznenih djela, a propisane novčane kazne za pružatelje usluga iznimno su visoke. Zajedničko izlaganje

nastavio je Krešimir Mamić, koji je naglasio da odredba čl. 325. KZ-a s obzirom na vrijeme stupanja na snagu nije mogla uključiti lažne vijesti u obliku u kojem se one danas pojavljuju. Ona stoga danas nije dovoljna za adresiranje takvih izazova. Govor mržnje na društvenim mrežama postao je prevladavajući oblik kaznenog djela poticanja na nasilje i na mržnju, pri čemu je zanimljivo da je prema istraživanjima u Hrvatskoj korištenje društvenih mreža drugi najčešći razlog korištenja interneta. Korisnici interneta svjesni su problema govora mržnje na internetu, ali o tome ne izvješćuju nadležna tijela; postavlja se pitanje je li to rezultat generalnog nepovjerenja javnosti u ta tijela ili ona nemaju odgovarajuće alate kako bi te probleme adresirala. Širenje govora mržnje putem društvenih mreža kod nas je, kako je naglasio referent, postalo uobičajeno, što nije normalno stanje stvari i ne može se prihvatiti. Društvene mreže postale su alat za širenje mržnje, što pokazuje i okolnost da osuđeni za širenje mržnje na internetu prevladavaju u ukupnom broju osuđenih za kazneno djelo iz čl. 325. KZ-a. U Njemačkoj su novim zakonom postavljena jasna pravila igre za trgovačka društva koja su vlasnici društvenih mreža; kod nas pak u Zakonu o elektroničkoj trgovini postoji ekskulpiranje tih trgovačkih društava od odgovornosti, što je možda bilo prihvatljivo u vrijeme donošenja zakona, no danas s obzirom na širenje govora mržnje treba tražiti drugo rješenje. Izlagач je zaključno istaknuo da se danas mladi ljudi informiraju i osobne stavove formiraju pomoću društvenih mreža, a s obzirom na to da zajedničko rješenje na razini EU-a ne postoji, njemački bi primjer trebalo preuzeti i kod nas.

Treće izlaganje održala je **doc. dr. sc. Barbara Herceg Pakšić** s Pravnog fakulteta u Osijeku na temu *Ispričavajući razlozi u kaznenom pravu – novo lice prekoračenja granica nužne obrane*. U prvom dijelu izlaganja referentica je predstavila teorijsko utemeljenje kaznenopravne isprike, odnosno oprosta, ne samo u pogledu trenutanih ispričavajućih razloga u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu nego i eventualnih budućih ispričavajućih razloga s obzirom na to da u znanstvenim raspravama postoje naznake da bi se to područje moglo razvijati i u drugim smjerovima, dok je drugi dio izlaganja bio vezan za predstavljanje izazova uočenih u praksi, s naglaskom na slučajeve u kojima su uočeni konkretni problemi glede kojih postoji potreba daljnje elaboracije. Naglasila je da je uvođenje ispričavajućih razloga rezultat normativnog usmjerenja hrvatskog zakonodavca pri koncipiranju instituta krivnje, koje je započelo još u KZ/97, no tada je izostalo uvođenje ispričavajućih razloga. U KZ/11 uvedena su dva ispričavajuća razloga: prvi je ispričavajuća krajnja nužda, a drugi intenzivni eksces nužne obrane zbog ispričive jake prepasti. Ranije su ti instituti bili drugačije uređeni, tj. nisu predstavljali ispričavajuće razloge. Docentica Herceg ocijenila je da je to važna promjena kakva se rijetko događa u kaznenom pravu. Kada se razmatra srž isprike, tj. oprosta, u komparativnom pravu ne postoji jednoglasnost. Načelno se može reći da je riječ o situacijama u kojima se od počinitelja zbog neuobičajenih okolnosti ne može zahtijeva-

ti propisano ponašanje, no ta je doktrina suviše apstraktna i nije ju moguće konkretizirati. Psihološki koncept ispriku utemeljuje na dokinutoj ili izrazito ograničenoj mogućnosti slobodnog samoodređenja uslijed psihičkog pritiska. Postoji i koncept o dvostrukom smanjenju neprava i krivnje, kao i koncept koji je orijentiran na svrhu kažnjavanja – generalnu i specijalnu prevenciju, koji također ne zadovoljava u potpunosti jer ne daje odgovor na pitanje zašto se samo određeni afekti privilegiraju kod prekoračenja granica nužne obrane. Svaki od tih koncepata ima određenih nedostataka i ne predstavlja univerzalno rješenje za sve potencijalne situacije. Pored toga u praksi se pred vještaka stavlja iznimno težak zadatak da „prevodi“ svoje termine u one koje koristi zakonodavac. Referentica je naglasila da je u radu analizirala više slučajeva iz prakse, a u samom izlaganju istaknula je generalne izazove koje je u njima uočila. Jedan od primijećenih problema jest neodgovarajuće obrazloženje isključenja krivnje; u praksi se događa da sudovi donesu oslobađajuću presudu temeljem čl. 453. ZKP-a, ali ne navedu po kojoj osnovi. Dvojbeno je i tumačenje jake prepasti (asteničkog afekta); neki astenički afekti koji bi se mogli podvesti pod jaku prepast prema postojećoj se praksi pod taj pojam ne podvođe, dok se s druge strane neopravdano odobrava isključenje krivnje u situacijama kada su se astenički afekti u potpunosti pretvorili u steničke afekte. Trenutačni izazovi i problemi, smatra izlagačica, dijelom su rezultat zakonske odredbe, koja bi se mogla poboljšati, pri čemu bi se o formulaciji trebala izjasniti ne samo pravna nego i psihijatrijska struka, ali bi se poboljšati moglo i tumačenje postojeće zakonske odredbe.

Četvrto izlaganje održala je **izv. prof. dr. sc. Marissabell Škorić** s Pravnog fakulteta u Rijeci pod naslovom *Obiteljsko nasilje u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske*. U uvodnom dijelu izlagačica je istaknula da je Europski sud za ljudska prava u proteklih desetak godina donio više od trideset presuda u predmetima vezanima za obiteljsko nasilje, a među državama koje se ističu po broju presuda zbog počinjenih povreda Konvencije nalazi se, nažalost, i RH. Referentica se u nastavku izlaganja ograničila na dva članka Konvencije jer ih smatra naročito važnima: pravo na život i zabrana diskriminacije. Što se tiče prava na život, ono je temeljno ljudsko pravo, a s aspekta zaštite žrtava obiteljskog nasilja ključno je to što država ima pozitivnu obvezu poduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi zaštitila život. Ta obveza uključuje ne samo obvezu uspostave odgovarajućeg pravnog okvira nego i poduzimanja preventivnih mjera radi sprečavanja ubojstva. Europski sud za ljudska prava izgradio je standarde prema kojima se ta obveza aktivira onda kada su državne vlasti znale ili morale znati za postojanje stvarne i neposredne opasnosti za život pojedinca, ali su propustile poduzeti mjere za koje se na temelju razumne prosudbe moglo pretpostaviti da će otkloniti opasnost. Od presudne je važnosti za zaštitu žrtava, ističe profesorica Škorić, upravo poduzimanje pravovremenih preventivnih mjera. Nakon

kratkog izlaganja činjeničnog stanja u predmetu Talpis protiv Italije navedeno je da je u tom predmetu većina sudaca smatrala da se incidentni događaji ne mogu promatrati izolirano jedan od drugoga, nego treba uzeti u obzir da je jedno od temeljnih obilježja obiteljskog nasilja ponavljanje nasilnih akata, kao i zastrašivanje žrtve. U kontekstu odredbe čl. 14. Konvencije referentica je istaknula presudu u predmetu Opuz protiv Turske, u kojoj je obiteljsko nasilje prvi put definirano kao rodno utemeljeno nasilje i oblik diskriminacije žena, pri čemu je uzet u obzir tretman žena u policijskoj postaji. Povreda zabrane diskriminacije utvrđena je osobito s obzirom na to da policijski službenici nisu istraživali prijave, nego su, naprotiv, pokušavali nagovoriti žrtve da ih povuku. K tome su se sudovi pri ublažavanju kazne pozivali na običaje i tradiciju. Što se tiče presuda Europskog suda za ljudska prava protiv Hrvatske, izlagačica je spomenula presudu M. i M. protiv Hrvatske, u kojoj je utvrđena povreda čl. 3. jer nadležna tijela nisu žurno istražila navode maloljetne podnositeljice o zlostavljanju koje je počinio otac. Europski sud za ljudska prava pri utvrđivanju povrede naročito je uzео u obzir vrlo dugo trajanje postupka, kao i okolnost da su domaće vlasti poduzele progon samo u odnosu na jedan izolirani incident propustivši sagledati situaciju u cjelini. U slučaju Ž. B. protiv Hrvatske Europski sud za ljudska prava utvrdio je povredu čl. 8. Povreda je utvrđena zbog neodgovarajućeg postupanja domaćih vlasti u kontekstu pitanja postoji li pravni kontinuitet između kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji iz KZ/97 i kaznenih djela iz KZ/11. Zaključno je referentica navela da je Europski sud za ljudska prava u više presuda istaknuo da obiteljsko nasilje nije privatan problem, već akt kršenja ljudskih prava, ali i da je kontekst tog nasilja specifičan zbog ranjivosti žrtava i rodne uvjetovanosti. Slučajeve obiteljskog nasilja potrebno je, smatra profesorica Škorić, u praksi sagledavati u cjelini, a dugotrajnost postupka nije prihvatljiva.

Peto izlaganje održala je **doc. dr. sc. Dalida Rittossa** s Pravnog fakulteta u Rijeci s temom *Kažnjavanje počinitelja najtežih seksualnih delikata na štetu djece u RH - zakonski okviri i postojeća sudska praksa*. Izlagačica je naglasila da je riječ o temi o kojoj se puno govori i naglasila ulogu medija u formiranju stavova o njoj. U javnosti se ti počinitelji smatraju ljudima koji se nalaze na dnu društvene ljestvice i za njih nema razumijevanja. Stereotip je da se većinom radi o počiniteljima koji su djeci nepoznati, ali penološke studije pokazuju drugačije. Daljnji je stereotip da zlostavljači djece uglavnom imaju pedofilske sklonosti, kao i da je riječ o moralnim monstrumima koji se ne mogu kontrolirati, ali ni te zaključke istraživanja ne podupiru. Povećanje sankcije za tu kategoriju delikata i u hrvatskom se pravnom poretku pravdalo postrožavanjem kazne „za pedofile“. Pojačana kriminalizacija manifestirala se i snižavanjem dobne granice za dopušteno stupanje u spolne odnose, izmjenama bića kaznenih djela itd. Referentica je potom pojasnila temeljne metodološke odrednice istraživanja koje je provela kako na makrorazini (cijela RH) tako

i na mikrorazini (pojedini županijski sudovi). Kada je riječ o visini izrečene kazne, slika je vrlo šarolika, što je i logično, jer je riječ o vrlo različitim slučajevima kod kojih ne postoji kriminološka homogenost kao kod nekih drugih delikata, npr. imovinskih. Od olakotnih okolnosti najčešće se spominje ranija neosuđivanost, a kod otegotnih način počinjenja kaznenog djela. U obrazlaganju mjere kazne postoje određeni problemi u praksi, npr. kada se kao olakotna okolnost uzima to što je počinitelj neosuđivan, a istodobno se kao otegotno uzima to što je djelo činio tijekom duljeg vremenskog razdoblja (za vrijeme važenja ranijeg kaznenog zakonodavstva, kada je u takvim slučajevima bila moguća konstrukcija produljenog kaznenog djela). U jednoj je presudi ranija neosuđivanost uzeta kao olakotna okolnost čak i počinitelju koji je tom prilikom osuđen za 116 kaznenih djela počinjenih u stjecađu. Očigledno je da suci pri odmjeravanju kazne češće primjenjuju sintetičku, a ne analitičku metodu jer se ne može utvrditi relacija koju konkretne okolnosti imaju na visinu izrečene kazne. Dogodilo se i to da se u okvirima istog suda jedna te ista okolnost (činjenica da su počinitelj i žrtva bili u vezi) u jednom predmetu cijenila otegotno, a u drugom olakotno. Kada je riječ o presudama na temelju sporazuma stranaka, one imaju dobar učinak u smislu smanjenja viktimizacije djeteta, ali su upitne jer se ne obrazlađu u pogledu odmjeravanja kazne. Zaključno, docentica Rittossa istaknula je da su predodžbe koje se stvaraju u javnosti o seksualnim deliktima na štetu djece uvelike suprotstavljene modernom razumijevanju svrhe kažnjavanja, pri čemu se mora imati u vidu da se kaznenopravni sustav razvija u okviru ustavnopravnog prostora koji je ispunjen uravnoteženo predstavljenim pravima građana s jedne strane i državne vlasti s druge strane. Naglasila je i da je humanost sudaca nužna kada se donose odluke o sankciji, ali uz poštovanje načela pravednosti i stabilnosti u kažnjavanju.

4. IZLAGANJA DRUGOG DANA – POSLIJEPodneVNA SESIJA

Prvo izlaganje poslijepodneVne sesije održali su **dr. sc. Mirjana Kondor-Langer** s Visoke policijske škole i **Darko Klier**, zamjenik Glavnog državnog odvjetnika, izlažući članak koji su izradili u koautorstvu s dr. sc. Stjepanom Gluščićem s Visoke policijske škole pod naslovom *Policijska i državnoodvjetnička praksa u ispitivanju osumnjičenika*. Uvodno je dr. sc. Mirjana Kondor-Langer podsjetila prisutne na transponiranje Direktive 2012/29/EU i time prouzročene promjene domaćeg procesnog zakona, nakon čega je izložila metodologiju i rezultate provedenog istraživanja o ispitivanju osumnjičenika sukladno čl. 208.a ZKP-a. Rezultati su primjerice pokazali da osumnjičenici u relativno malom broju slučajeva koriste pravo na branitelja, a ako ga koriste, većinom sami izabiru branitelja. Policijsko ispitivanje najčešće traje 15 do 30 minuta ili 30 do 45 minuta. Izlagačica je nakon predstavljanja rezultata izra-

zila bojazan da bi neki slučajevi koji su bili razriješeni prije stupanja novele ZKP-a kojom je formalizirano ispitivanje osumnjičenika drugačije završili da se prikupljanje obavijesti vršilo po sadašnjem zakonskom uređenju, tj. da bi ti slučajevi možda ostali dio tzv. tamne brojke. Uslijedilo je izlaganje g. Klier, koji je naveo da se pri tumačenju procesnog prava nekada zaboravlja na dio čl. 1. ZKP-a u kojem se navodi da se tim zakonom utvrđuju ne samo pravila kojima se osigurava da nitko nedužan ne bude osuđen nego i pravila kojima se osigurava da se počinitelju kaznenog djela izrekne kazna. I to je jedan od ciljeva, naglašava referent, koji ZKP mora garantirati kako prema izričitim odredbama tako i prema tumačenjima. Pravo i pravda moraju biti bliski, inače pravo ne bi imalo smisla. Izlagač se potom usmjerio na pitanje potrebe za ponovnim ispitivanjem okrivljenika koji je već bio ispitan kao osumnjičenik u slučajevima neposrednog podizanja optužnica, a u pogledu čega praksa nije jedinstvena, iako se moglo očekivati da se to pitanje već iskristalizira. Postavlja se pitanje smisla imperativnog ispitivanja okrivljenika od strane državnog odvjetnika ako se uzme u obzir da je već i iskaz osumnjičenika u propisanoj formi dokaz *sui generis*. Pozivanje na odredbe čl. 341. st. 4. ZKP-a temelj je na kojem je došlo do sudske prakse za koju je, smatra referent, pitanje možemo li je smatrati razumnom. Ništa ne upućuje na zaključak da bi ponovljenim ispitivanjem došlo do povećanja prava obrane; naprotiv, njega se izlaže samo još jednoj traumi, a pritom se i odugovlači i poskupljuje kazneni postupak. Državno odvjetništvo RH u tom je kontekstu podiglo zahtjev za zaštitu zakonitosti, pa će se o tom pitanju izjasniti Vrhovni sud. Stajalište je DORH-a da takvo ispitivanje načelno ne bi bilo nužno, iako okrivljenika svakako treba uz odgovarajuće pouke ispitati ako se činjenično stanje promijenilo. Metodološki se ispitivanje osumnjičenika provodi kao ispitivanje okrivljenika, pa se postavlja pitanje zašto bi se takvo ispitivanje sada smatralo samo obavijesnim razgovorom ako daje sve garancije i poštuje sva prava okrivljenika. Prema mišljenju g. Klier, pri tumačenju čl. 341. st. 4. ZKP-a treba imati u vidu definiciju iz čl. 202. st. 3. u smislu da se odredbe o okrivljeniku u pravilu primjenjuju i na osumnjičenika.

Drugo poslijepodnevno izlaganje održao je **mr. sc. Marijan Bitanga**, sudac Županijskog suda u Zadru, s temom *Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti*. Izlagač je naveo da se ponajprije usmjerio na pitanje ostvarivanja pretpostavke okrivljenikove nedužnosti u istražnozatzvorskim predmetima. Nakon kratkog povijesnog pregleda razvitka pretpostavke nedužnosti naglasio je važnost Direktive o jačanju određenih vidova pretpostavke nedužnosti i prava sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku. Direktiva ponavlja mnogo toga što je već rečeno u dokumentima o ljudskim pravima, a predviđa sljedeće sastavnice pretpostavke nedužnosti: javno upućivanje na krivnju, predstavljanje osumnjičenika ili optuženika, teret dokaza i pravo braniti se šutnjom te pravo osobe da samu sebe ne izloži kaznenom progonu. Što se tiče javnog upućivanja

na krivnju, Direktiva zahtijeva donošenje mjera kako bi se osiguralo da se prije dokaznosti krivnje okrivljeniku u izjavama za javnost ne navodi da je kriv. Sljedeća sastavnica odnosi se na obvezu donošenja odgovarajućih mjera kako bi se osiguralo da se okrivljenici upotrebom mjera tjelesnog ograničavanja slobode ne predstavljaju kao unaprijed krivi. U pogledu tereta dokaza i pravila *in dubio pro reo* Direktiva navodi da se to pravilo ima primijeniti i kada sud ocjenjuje mogućnost puštanja okrivljenika na slobodu. Teleološkim tumačenjem, smatra izlagač, dolazi se do zaključka da to pravilo treba primijeniti i kada su u pitanju odluke o istražnom zatvoru. U kontekstu istražnog zatvora istaknuto je načelo *rebus sic stantibus* glede obrazloženja odluke o istražnom zatvoru. Nakon toga referent se usmjerio na analizu odnosa između pretpostavke okrivljenikove nedužnosti i istražnog zatvora u sudskim odlukama i odlukama Ustavnog suda RH. Istaknuo je da se pretpostavka okrivljenikove nedužnosti u pravilu poštuje od strane procesnih sudionika. Međutim pojavljuju se i stanovite „pukotine“ u toj idiličnoj slici, npr. u slučaju ulaganja u spis pravomoćnih presuda kojima je državni odvjetnik nastojao ojačati tezu o postojanju iteracijske opasnosti, pri čemu je za sve te presude već bila nastupila rehabilitacija, pa je u kaznenoj evidenciji bilo navedeno da je riječ o neosuđivanoj osobi. U kontekstu odlučivanja o istražnom zatvoru i njegovu odnosu s pretpostavkom nedužnosti referent smatra intrigantnim dvostruko vrednovanje određenih činjenica. Konkretno, riječ je o tome da se iste okolnosti uzimaju kao podloga zaključka o postojanju osnovane sumnje (opći uvjet za određivanje istražnog zatvora) i kao podloga za zaključak o postojanju posebnih uvjeta za određivanje istražnog zatvora. Te se okolnosti često faktički uzimaju kao već dokazane, što je upitno s aspekta navedene pretpostavke. Kada je riječ o odnosu pretpostavke nedužnosti i drugih kaznenih postupaka u tijeku, izlagač je uputio na slučajeve u kojima su sudovi zaključak o postojanju iteracijske opasnosti izvodili iz okolnosti da su protiv okrivljenika u tijeku i drugi kazneni postupci, što ne može biti opravdano kada postupak traje predugo, a za što je odgovorna država. U zaključku je sudac Bitanga istaknuo da je ZKP na odgovarajući način normativno uredio pretpostavku nedužnosti, ali da odluke treba donositi na holistički način, uvažavajući ukupnost normativnog okvira.

Treće poslijepodnevno izlaganje održala je **doc. dr. sc. Marina Carić** s Pravnog fakulteta u Splitu na temu *Posebnosti postupka za lakša kaznena djela – zakonodavni okvir i praktična primjena*. Referentica je na početku naglasila važnost novele ZKP-a iz 2013. u pogledu postupka za lakša kaznena djela (sa zaprijećenom kaznom do pet godina). Odustalo se naime od ranijeg pristupa, u kojem se razlikovao redoviti i skraćeni kazneni postupak, umjesto čega je uspostavljen jedinstveni normativni model u kojem su predviđene posebne procesne forme za lakša kaznena djela (tzv. istraživanje) i za osobito teška kaznena djela koja prijete organiziranom životu u zajednici. Kod istraživanja nema formalne odluke o provođenju tog procesnog stadija, nego se okrivljenik

samo obavještava, u propisanom roku, o provođenju prve dokazne radnje. Za razliku od istrage, pravno sredstvo koje je okrivljeniku na raspolaganju jest prigovor za zaštitu postupovnih prava obrane. Tu se radi, ističe izlagačica, o odstupanju od jedinstvenog normativnog modela kaznenog postupka, no to je odstupanje opravdano, a uobičajeno je i u stranim zakonodavstvima. Značajno je da i kod istraživanja vrijedi načelo legaliteta kaznenog progona. Referentica zatim iznosi u čemu se sastoji autonomni pojam optužbe u smislu prakse Europskog suda za ljudska prava. U tom je kontekstu istaknula dvije presude tog suda. Kod istrage se započinjanje kaznenog postupka vezuje uz početak istrage, no kod istraživanja je započinjanje kaznenog postupka odgođeno jer postupak započinje tek pravomoćnošću optužnice. Trebalo bi razmisliti o pomicanju trenutka započinjanja kaznenog postupka na način da kazneni postupak u budućnosti obuhvati i istraživanje, smatra docentica Carić. Podaci pokazuju da je u većini slučajeva prva dokazna radnja koja se provodi u okviru istraživanja (prije dostavljanja, odnosno uručenja obavijesti po čl. 213. ZKP-a) ispitivanje osumnjičenika. Istraživanje je, naglašava referentica, nejavno nakon dostave obavijesti o provođenju prve dokazne radnje. Što se tiče prava okrivljenika da predloži provođenje dokazne radnje, u praksi se najčešće predlaže ispitivanje svjedoka. Kada se ispitivanje svjedoka provodi po prijedlogu okrivljenika, ono se provodi kontradiktorno, tj. okrivljenik i branitelj imaju pravo postavljati pitanja. Sljedeće je pravo okrivljenika predlaganje dokaznog ročišta, no to se pravo rijetko koristi; s druge strane državni odvjetnik češće koristi to svoje ovlaštenje. U završnom je dijelu izlaganja referentica spomenula zahtjev za ponovno provođenje dokaznih radnji zbog nedostavljanja obavijesti iz čl. 213. st. 2. ZKP-a, prigovor sucu istrage zbog odugovlačenja postupka, kao i prigovor zbog povrede postupovnih prava obrane te prigovor zbog nezakonitog istraživanja. U zaključku je naglasila da se okrivljenici, prema dostupnim podacima, nisu u većoj mjeri služili pravnim sredstvima koja im u okviru istraživanja stoje na raspolaganju, pri čemu se postavlja pitanje je li to rezultat dobrog rada državnih odvjetnika ili pak rezultat inertnosti i nesnalaženja obrane.

Četvrto poslijepodneвно izlaganje održala je **mr. sc. Ljiljana Stipišić**, sutkinja Županijskog suda u Splitu, na temu *Procesni aspekti ispitivanja djece žrtava* i recentna sudska praksa u svjetlu Direktive 2012/29 EU. Uvodno je naglasila da djeca žrtve kaznenog djela proživljavaju u kaznenom postupku ponovno traumatska iskustva koja su proživjela počinjenjem djela; to se, uostalom, događa i odraslim osoba, a kamoli ne djeci. Djeca su često direktne, ali i indirektne žrtve kada su u srodstvu s počiniteljem. Nakon izlaganja povijesnog razvitka problematike ispitivanja djece kao svjedoka od sredine XIX. stoljeća nadalje referentica je navela da su u današnje vrijeme u kontekstu ispitivanja djece žrtava ključne odredbe Ustava RH, Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava, Konvencije o pravima djeteta, Zakona o sudovima za mladež i VII. novele ZKP-a. Potom je istaknula da Direktiva 2012/29/EU kao pravni

standard i kriterij interpretacije ističe najbolji interes djeteta. Ona određuje tri kruga prava: pravo na informiranje i podršku, pravo na sudjelovanje u postupku i pravo na zaštitu. Izmijenjen je pojam žrtve, tj. uveden je, osim izravne žrtve, i pojam neizravne žrtve. Osobito je važno da sudovi osiguraju posebne prostorije za žrtve radi izbjegavanja kontakta žrtve i počinitelja, što je, ističe sutkinja Stipišić, na Županijskom sudu u Splitu dobro riješeno. Broj ispitivanja žrtve treba svesti na najmanju mjeru, što je naročito važno kada se ispituju djeca. Kako bi se izvršila procjena potrebe zaštite žrtve iz čl. 22. Direktive, u RH je donesen Pravilnik o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve. Šarolika je praksa u pogledu primjenjivanja Pravilnika. On obavezuje i sud i sve ostale osobe koje sudjeluju u radu sa žrtvom da vrše pojedinačnu procjenu, za što je potrebno specijalističko osposobljavanje iz raznih područja. Edukacije postoje, ali moraju biti što češće i obuhvaćati različita tijela. Izlagačica je zatim prezentirala svoje istraživanje prakse Ustavnog suda, Vrhovnog suda i Županijskog suda u Splitu u razdoblju od 2009. do 2017. godine, pri čemu je navela da je Ustavni sud od dvadeset analiziranih odluka samo jednom prihvatio ustavnu tužbu. Izlagačica podržava praksu Ustavnog suda, koji ne smatra povredom prava na pravično suđenje situacije u kojima su sudovi, zbog izbjegavanja dodatne traumatizacije djece, odbili dodatno ispitivanje djece koje je tražila obrana. U predmetu U-III-2249/2010 usvojena je ustavna tužba majke oštećenog djeteta, pri čemu je Ustavni sud potvrdio povredu prava na pravično suđenje s obzirom na to da sud nije poštovao zakonske odredbe o ispitivanju djeteta mlađeg od 14 godina; dijete je u tom slučaju bilo ispitano kao odrasla osoba, uz prisutnost okrivljenika i bez prisutnosti psihologa, a okrivljenik se pritom verbalno obraćao djetetu, da bi ga u jednom trenutku i ošamario. U nastavku izlaganja govorilo se o statusu djece kao svjedoka, žrtava i oštećenika prema trenutačnom hrvatskom zakonodavstvu, s osvrtom na ranija rješenja. Naglašena je važnost suca pri ispitivanju djeteta putem stručne osobe, naročito u slučajevima kada pitanja djetetu postavlja okrivljenik, jer ta pitanja često bivaju sugestivna. Uslijedila je analiza komparativnog uređenja procesnog položaja djeteta kao žrtve, odnosno svjedoka. Zaključno je izlagačica, kao prijedlog *de lege ferenda*, istaknula potrebu za donošenjem *lex specialis*, koji bi regulirao ispitivanje djece žrtava u kaznenom postupku.

Posljednje, peto poslijepodnevno izlaganje održala je **Lidija Horvat**, odvjetnica, pod naslovom *Postupovna jamstva za djecu koja su osumnjičena ili optužena u kaznenim postupcima sukladno Direktivi EU/2016/800*. Uvodno je izlagačica predstavila međunarodne i domaće izvore koji su prethodili Direktivi (Pekinška pravila, Konvencija o pravima djeteta, Rijadske smjernice, Havanska pravila, Europska pravila i Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci). Nakon toga usmjerila se na praksu Europskog suda za ljudska prava u odnosu na prava djece okrivljenika u kaznenim postupcima. Standardi koji se odnose na maloljetničko kazneno pravo razvijeni u praksi tog suda dijele se na

sljedeće kategorije: pojačana zaštita kod zabrane ponižavajućeg postupanja iz čl. 3. Konvencije, posebna jamstva za osiguranje najboljeg interesa optuženog djeteta (osobito pravo na branitelja i osiguranje učinkovitog djetetova sudjelovanja u postupku), pravo na zaštitu privatnosti i osobnih podataka, obveza žurnog postupanja, određivanje i trajanje pritvora i obveza stručnog osposobljavanja sudionika u postupku. Predstavljeni su, u kontekstu čl. 3. Konvencije, predmeti Bouyid protiv Belgije i Zherdev protiv Ukrajine, pri čemu je naglašen stav Suda da policijski službenici moraju pokazati veću samokontrolu u postupanju kada se bave maloljetnicima. Glede prava na branitelja prezentiran je predmet Panovits protiv Cipra i Martin protiv Estonije, u kojem je Europski sud ocijenio da se branitelj kojeg je sedamnaestogodišnjak izabrao pod utjecajem policije ne može smatrati slobodno izabranim braniteljem. Nakon analize prakse Europskog suda za ljudska prava izlagačica je predstavila praksu Ustavnog suda naglašavajući tom prigodom da je pretraživanjem pronašla tek četiri odluke koje se odnose na maloljetne okrivljenike, pri čemu se tri odluke odnose na isti kazneni predmet. Ustavni je sud neopravdanima ocijenio navode podnositeljice mlađe maloljetnice da je pri određivanju istražnog zatvora povrijeđeno načelo razmjernosti time što joj je određen istražni zatvor; pritom je Ustavni sud uzeo u obzir da se mlađim maloljetnicima, iako im se ne može izreći maloljetnički zatvor, može izreći odgojna mjera upućivanja u kazneni zavod u trajanju do tri godine. U sljedećoj je odluci Ustavni sud usvojio ustavnu tužbu iste podnositeljice smatrajući da su sudovi propustili uzeti u obzir najbolji interes djeteta, imajući u vidu duljinu trajanja istražnog zatvora i neadekvatne uvjete njegova provođenja. U trećoj je odluci povodom istog kaznenog predmeta Ustavni sud odbio ustavnu tužbu smatrajući da trajanje istražnog zatvora od devet mjeseci još uvijek nije nerazmjerno dugo s obzirom na maksimalnu propisanu kaznu zatvora za djelo za koje je podnositeljica optužena. Predstavljajući podatke istraživanja koje je provela, referentica je upozorila na podatak da se u više od 80 % slučajeva maloljetnom okrivljeniku postavlja branitelj po službenoj dužnosti; u okolnosti da branitelju po službenoj dužnosti prestaje ovlaštenje za zastupanje pravomoćnošću odluke kaznenog suda treba tražiti odgovor na pitanje zašto je relativno rijetko podnošenje ustavnih tužbi u takvim predmetima. Što se tiče same Direktive, njezina je svrha navedena u paragrafu 1. Preambule kao specijalna prevencija i socijalizacija. Odredbe Direktive referentica je razvrstala u nekoliko skupina, pri čemu je osobitu pozornost usmjerila na najbolji interes djeteta kao „nit vodilju“ cjelokupne Direktive. Kao dio koji je šire obrađen u objavljenom radu izlagačica je istaknula pravo na pravnu pomoć. U prijedlogu Direktive navodilo se da se djeci ne bi smjelo onemogućiti da se odreknu prava na branitelja, no to, ističe odvjetnica Horvat, nažalost nije ušlo u tekst Direktive. Naglašava da je Zakon o sudovima za mladež već u dobroj mjeri usklađen s Direktivom; izmjene će ipak biti potrebne u smislu boljeg propisivanja odredaba vezanih za pouku o pravima.

Završno je izlagačica istaknula da RH ne zaostaje u području maloljetničkog kaznenog pravosuđa za Direktivom, koja većinom sadrži prava koja je RH već prije uvrstila u Zakon o sudovima za mladež.

Nakon posljednjeg izlaganja u večernjim je satima drugoga dana savjetovanja dan prikaz znanstvenoistraživačkih projekata u kaznenim znanostima. Projekte su predstavili prof. dr. sc. Elizabeta Ivičević Karas (Jačanje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku u Hrvatskoj), doc. dr. sc. Ante Novokmet (1. Usklađivanje hrvatskog kaznenog procesnog prava s Direktivom 2012/29/EU o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela; 2. Jean Monnet katedra za procesno pravo EU) i prof. dr. sc. Velinka Grozdanić (Pravni status i stvarni položaj osoba s duševnim smetnjama – interdisciplinarni pristup i europske perspektive).

Posljednjeg dana savjetovanja, u subotu u jutarnjim satima, održana je već tradicionalna tribina, koja je uključivala odgovore na postavljena pitanja i raspravu o kaznenopravnim aktualnostima.